

הקדמה

שלושה יסודות ישנם לליל הסדר: אכילת הפסח, אכילת המצה ואכילת המרור. מדוע עיקרו של הסדר תלוי דווקא בהזכרת שלושה מאכלים אלו? המהר"ל מסביר שמאכלים אלה מבטאים את הקרבה וההשגחה המיוחדים שיש לישראל, את האמונה באחדות האלוהית, ואת איחוד הקצוות השונים על ידו - התרוממות רוחנית לעומת נפילה, גלות לעומת גאולה.

קרבן הפסח, שעליו נלמד בפרק זה, הוא אחד מהשורשים העמוקים של אומתנו. בפסיחה שהתרחשה במכת בכורות התחילה יצירת העם, ומאז נמשכת הבחירה הנצחית בישראל לכל תקופות העולם שיבואו. אמנם במשך הגלות נמנע מאתנו להקריב את הפסח, אך הבחירה האלוהית-נצחית בישראל, אשר מכוונה התחדש עניין הפסח, לא חלפה ולא תחלוף לעולמים. זו הסיבה שאנו קוראים לחג - חג הפסח.

בפרשיות המועדים מכוונה החג 'חג המצות', מפני שהמצה, בהרכבה הפשוט ובאופן הכנתה, מהווה את הביטוי של החירות מעמל גופני. היא מסמלת את הגאולה ממסגרות כובלות אשר מצרות את צעדינו, כמו שעשו לנו המצריים במצרים.

המרור מסמל קושי ושעבוד. בליל פסח אנו אוכלים מרור כדי לשאוב כוח להתמודד עם כל המרירות של החיים. גם כשקשה מאוד אנחנו זוכרים את השעבוד במצרים, ובכך מתעודדים ויודעים שיום אחד יהיה אחרת. כל מיני צרות שונות ומשונות מתחדשות ומשאירות לנו טעם מר בפה. אין זה נעים לחיות באופן זה. המרור שאנו אוכלים מזכיר לנו שיש לקושי תפקיד מתוך השגחת ה' עלינו, ומטרתו להבליט את הגאולה הבאה על גביו.

רבן גמליאל קובע, עוד לפני שעם ישראל יוצא לגלות האחרונה, שיש להזכיר את הפסח יחד עם המצה והמרור ובכך לקשר את השעבוד לגאולה, ואת שניהם ביחד לקב"ה, שמרחם ומשגיח על עם ישראל בכל הזמנים והמצבים.

ביאורים

במכת בכורות ה' פסח על בתי בני ישראל, ועל כן אנו מקריבים קרבן פסח. המהר"ל שואל מדוע מכה זו זוקקת ציווי מיוחד בצורת קרבן, בניגוד ליתר המכות? בכל המכות שקדמו למכה זו, ה' היכה בכוח חלש יותר את המצריים, ומובנת יותר העובדה שישראל לא נפגעו ממכות אלו. אבל במכת בכורות הקב"ה בעצמו ירד להכות את בכורי מצרים והמהר"ל שואל בעקבות כך: במה נבדלו ישראל ממצרים, ומדוע לא נפגעו גם הם מגילוי ה'?

תשובת השאלה נעוצה במהות עניין הבכורה. בבכור מתחילה התהוות המשפחה, מרגע שיש בכור בבית אנו יודעים שיש אפשרות להמשך החיים לדור הבא, ולהמשך קיום העם. על כן, הבכור מסמל את מהות האומה. במכה זו כבוד ה' כביכול ירד ממש לארץ, והארץ האירה מכבודו. ישראל, אשר התאימו למעלה זו של גילוי שכינה, התרוממו והתעלו, אבל המצריים אינם קשורים ישירות לקב"ה, ולכן בכוריהם מתו. במכת בכורות התגלתה השייכות העמוקה בין עם ישראל כולו לאביהם שבשמים, לא רק למעלה בשמים, אלא גם פה למטה, בארץ.

בחירת ה' להציל את ישראל היתה על מנת שיגלו שמו בעולם. ביציאה ממצרים נכרתה ברית עולם בין ישראל לאלוהיו, ברית פנימית שיש בכוחה גם לחולל מציאויות חדשות ונסים לעת הצורך. מכוח ברית זו יצאו ישראל ממצרים, וקיבלו עליהם את מצוות קרבן הפסח, מה שמבטא את היות ישראל מושגחים ביד ה' באופן ישיר מאז ראשית יצירתם. תחילתה של הברית היא מבחירה אלוהית, והמשך קיומה דורש מעשים מתאימים, כמו הקרבת הפסח ואכילת המצה והמרור. זהו הטעם לחשיבות התוכן שבאכילתו, זו, כמבואר לעניינינו של עם ישראל במשך כל התקופות שיבואו לאחר מכן.

לרפואת אביעד בן ספירה הי"ו

ממכת בכורות בשום דרך, אלא רק אם הם נחשבים שייכים לקב"ה, לכן הצטוו להקריב קרבן פסח, כי בזה הם נחשבים שייכים לקב"ה, שאם לא כך, כיצד ישתייכו לקב"ה ומה צורך יש לקב"ה בהם? אלא כשהם מקריבים לו ועובדים אותו הם נחשבים שלו. מכיון שבעבודה זו של קרבן פסח הם לחלקו של הקב"ה, לכן לא פגעה בהם מכת בכורות כלל. זו הסיבה שנקרא הקרבן פסח, כמו שתרגם אונקלוס: חייס, שמשמעותו רחמנות. ביאור העניין, כיון שהם לחלקו של הקב"ה הוא מרחם וחס על מה ששלו, שלא יאבד. זה עניין קרבן הפסח כאשר תבין. על פי זה פירוש הכתוב: וככה תאכלו אותו וכו' ואכלתם אותו בחפזון פסח הוא לה', כלומר עליכם לאכול את הקרבן וכך אתם עובדים את הקב"ה, ובוזה אתם שייכים לו. פסח הוא לה', מכיון שאתם של ה' הוא מרחם עליכם, כי ראוי שירחם על מה שהוא שלו.

פרק ט

נושא הפרק: המשך ביאור ההגדה ("רבן גמליאל היה אומר: כל שלא אמר" וכו', ועניין ארבע כוסות)

רבן גמליאל אומר וכו'. יש לשאל: הנה ראינו שהשם יתברך צוה בפסח על שום שפסח וכו', והרי ראינו שלא היתה שום מפה מן המפכות בישראל, ולמה תהיה מפה זאת יותר בישראל? ויותר מזה אמרו, שכשפיה שותה הישראל והמצרי, זה היה שותה דם זה מים. דע כי לעולם היו המפכות תמיד עולים ומתגברים, ומפני כך אין לתמוה אם לא היתה המפה בישראל בכל שאר המפכות, שפדרגת ישראל יותר חשוב ויותר עליון במעלה עד שלא היה כח במפה למשל בישראל. אבל כאשר הגיע למכת בכורות שהיתה על ידי הקדוש ברוך הוא, שלא תוכל לומר שהיתה מדרגת ישראל חשוב כל כך שלא היה כח המפה להיות מושללת בישראל. שהרי המפה היה הקדוש ברוך הוא בעצמו ולפי כבודו וגדלו היתה המפה בכל, ואם כן למה לא היתה המפה בבכורי ישראל? ולא היה זה כי אם בשביל זה, כי ישראל הם לחלק הקדוש ברוך הוא בעצמו, וכיון שנתחשבים אל הספה הראשונה לא היה בהם המפה. כי מדרגת הבכור הוא מצד העלול לא מצד העלה, שאין מדרגת הבכור רק שהבכור הוא ראשית לכל אשר יצא לפעל אחריו, ואין כאן מעלה מצד העלה. והקדוש ברוך הוא כאשר לקח ישראל אליו, קנו המעלה מצד העלה, שהוא הקדוש ברוך הוא, ולכן לא הגיע להם המפה. כי מדרגת ישראל איש להם מצד שהם אל השם יתברך, הוא יותר מן מדרגת הבכור שהוא ראשית העלול, וישראל יש להם דבקות בעלה.

ומפני קנין המעלה הזאת שהוא דבר חדוש שלא היה בכל המפכות, צוה להקריב קרבן פסח. כי מאחר שלא היו ישראל אפשר להיות נצולים מן מכות בכורות כי אם על ידי שהם נחשבים של הקדוש ברוך הוא והם לחלקו, צוה להם להקריב קרבן. כי באיזה ענין הם שלו? ומה הם צריכים לו? כי אם להקריב לפניו לעבד לו, ובעבודה הם שלו, וכיון שבעבודה הם שלו, לכן לא הגיע להם מכת בכורות כלל. ומפני כך נקרא הקרבן הזה פסח, כתרגומו חיס, שהוא לשון רחמנות. ובאור ענין זה, שפנין שאתם חלקו של הקדוש ברוך הוא הוא מרחם וחס על אשר לו שלא יאבד, וזהו ענין פסח כאשר תבין. וזהו פרוש הכתוב (שמות יב, יא): וקחה תאכלו אותו וגו', ואכלתם אותו בחפזון, פסח הוא לה'. פרוש, כי לך יש לךם לאכל הקרבן הזה שהוא פסח לה', שיהא מרחם עליכם בקרבן זה, שאתם עובדים לפניו בקרבן הזה ובזה אתם שלו, וראוי לרחם על שלו.

רבן גמליאל היה אומר: כל שלא אמר שלושה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו, ואלו הן: פסח, מצה ומרור. ציווה השם יתברך על הפסח משום שפסח על בתי אבותינו במצרים. לכאורה קשה: הרי שום מכה ממכות מצרים לא היתה בישראל, יותר מזה במכת הדם אמרו חכמים שכשהיו שותים מכלי אחד ישראל ומצרי, היה המצרי שותה דם והישראלי שותה מים, אם כך למה נחשב לנס שממת בכורות לא פגעה בישראל? עליו לדעת כי מכות מצרים היו בהדרגה, לכן אין לתמוה על כך שהמכות הראשונות לא היו בישראל, שכן מעלת ישראל גבוהה וחשובה ממעלת המכות, לכן לא היה כח במכות לשלוט על ישראל, אבל מכת בכורות היתה על ידי הקב"ה, ולכן במכה זו לא היתה מעלת ישראל חשובה כך שלא תשלוט בהם המכה, שהרי הקב"ה היה המכה בעצמו, ובהתאם לכבודו וגדלו היתה המכה בכל הבכורים. ולמה לא תהיה המכה גם בישראל? הטעם לזה הוא שהישראל שייכים לקב"ה, וכיון שנחשבים שייכים לו לא היתה בהם המכה. מעלתו של הבכור היא מצד 'הנברא ולא מצד הבורא, שהרי הוא בכור ביחס למי שבאים אחריו, ואין מעלתו מצד הבורא. כשלקח הקב"ה את ישראל לו לעם קנו מעלה מצד הקב"ה, לכן לא פגעה בהם מכת בכורות, כי עתה מעלתם מפני שהם שייכים לקב"ה. מעלה זו גבוהה יותר מאשר מעלת הבכור, שהרי מעלתו מצד הנבראים ומעלת ישראל מצד הבורא.

מכיון שמעלת מכת הבכורות גבוהה מכל המכות, כי היתה על ידי הקב"ה כמו שהתבאר, דבר שלא היה בכל המכות עד למכת בכורות, לכן הצטוו להקריב קרבן פסח. ישראל לא היו יכולים להינצל

ישראל ניצלו ממכת בכורות שהכה הקב"ה בעצמו, מפני שהם לחלקו של ה' יתברך

קרבן פסח מורה שישראל שייכים לקב"ה ולכן ראוי שיחוס עליהם

